

LECTIO PRAECURSORIA

Kimmo Isotalo

Luonnonjäiltä areenoille ja kansallislajiksi. Suomalainen jääkiekkoilu liikunta- ja urheilukulttuuristen sekä yhteiskunnallisten muutosten ilmentäjänä

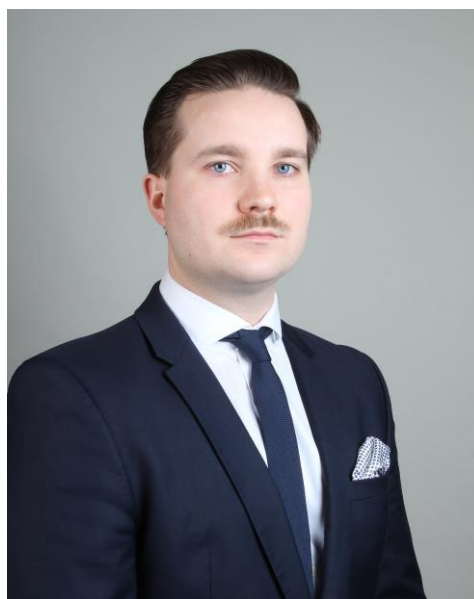
Tutkimustyöni aiheena on suomalainen jääkiekkoilu liikunta- ja urheilukulttuurin sekä yhteiskunnan osana. Tarkastelen aihetta neljästä näkökulmasta, jotka ovat jääkiekon lajikehitys ja määrällinen muutos, harrastus- ja peliolosuhteiden kehitys, yhteiskunnallisia kytkentöjä ilmentävät toimijat sekä ammattilaisuuden ja kansainvälisyyden ulottuvuudet.

Olen tehnyt väitöskirjani, koska haluan avata ja selittää sitä, miten ja millä tavalla liikunta- sekä urheilukulttuuri ovat kytkeytyneet osaksi yhteiskuntaamme. Tästä käytän esimerkkinä jääkiekkoa, jonka kasvu- ja kehitysprosessi Suomen uudeksi kansallislajiksi kuvaa selkeästi edellä mainittua sidettä. Väitän, että yhteiskunnan muuttuessa myös liikunta- ja urheilukulttuuri muuttuvat, mikä ilmenee esimerkiksi urheilulajien suosio- tai arvostusasetelmien muutoksena – ja tästä jääkiekon aseman nousu on paras esimerkki.

Tarkastelen aihetta historiallista näkökulmasta, eli olen pyrkinyt keskittymään lajin kannalta 1900- ja 2000-luvun keskeisiin muutosprosesseihin sekä käännekohtiin. Olen halunnut selittää aikakauden murroskohtien syy- ja seuraussuhteita yhteiskuntatieteellisillä menetelmillä hankkimillani tuloksilla, ja täten tuomaan niin sanotusti lihaa havaintojeni luiden päälle.

Historiantutkimuksen perinteen mukaisesti oma väitöskirjaniakin rakentuu varhaisempien tieteellisten havaintojen päälle. Ensinnäkin olen hyödyntänyt suomalaisesta yhteiskuntahistoriasta tehtyjä tutkimuksia, joita on vuosien varrella julkaistu runsaasti. Näistä hyvänä esimerkkinä toimii Juhani Koposen ja Sakari Saaritsan toimittama *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana* -teos, jossa kuvataan maamme kehitystä oivasti muun muassa erilaisten mittareiden, tilastojen ja kuvaajien, kuten inhimillisen kehityksen indeksin avulla. Kokonaisuutena yhteiskuntahistoriastamme tehdyt tutkimukset olivat keskeisenä apuna siinä, että pystyin yhdistämään jääkiekon sekä liikunta- ja urheilukulttuurin läpikäymät muutokset ja murroskohdat yhteiskunnan vastaaviin. Tätä kautta väitöskirjani asettui siihen kuuluisaan isompaan kehykseen.

Liikunta- ja urheilukulttuuri ovat niin ikään olleet menneinä vuosina suosittuja tutkimuskohteita. Syypäänä voidaan kenties pitää Liikuntatieteellistä Seuraa, joka vuonna 1976 aloit-

Kuva 1. Kimmo Isotalo. Kuva: Säde Puusa/ Studio Kupu.

ti Suomen liikuntahistoria -projektin. Sen myötä tai ainakin osittain innoittamana eri yliopistoista on valmistunut lukuisia aihetta käsitteleviä laadukkaita tutkimuksia. Omassa väitöskirjassani päädyin hyödyntämään tästä alan varhaisemmasta tutkimusperinteestä varsinkin Jouko Kokkosen useita teoksia, kuten *Kansakunta keilpasilla* ja *Valtio liikuntarakentamisen linjaajana*.

Liikunta- ja urheilukulttuuria käsittelevät tutkimukset auttoivat minua erityisesti aihepiirin historiallisten tapahtumien sekä syy- ja seuraussuhteiden selittämisessä. Lisäksi ne avasivat julkisen sektorin ja liikunnan sekä urheilun pitkää ja ajan kuluessa elänyttä suhdetta. Ilman tämän aihepiirin varhaisia tutkimuksia minun olisi ollut huomattavasti työläämpää tehdä väitöskirjani kannalta keskeistä vertailua eri urheilulajien kehityskulkujen välillä. Faktojen ja ajatusten tarjoamisen ohella ne toimivat samalla esimerkkeinä siitä, millaiseen muotoon halusin omaakin väitöskirjaani viedä.

Jääkiekon historian kohdalla tilanne on samankaltainen kuin edellisillä, eli tematiikasta on vuosien varrella kirjoitettu paljon. Kuitenkin varsinainen tutkimustyö jääkiekosta on jäänyt vähäiseksi ja suurin osa lajista kertovista teoksista on varsin yleistajuisia. Ne on pitkälti suunnattu lajin faneille, minkä seurauksena kirjat harvoin täyttävät tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia.

Selkeänä poikkeuksena tässä kavalkadissa toimii Suomen Jääkiekkoliiton viimeisin, vuonna 2018 julkaistu historiikki *Koko kansan leijonat – Suomi-kiekon historia*. Tämä ei sinänsä ole yllätys, sillä Urheilumuseon johdolla toteutetun kirjan tekijöistä löytyvät meritoituneet Jouko Kokkonen, Markku Jokisipilä, Ossi Viita ja Kalle Rantala. Benita Heiskasen ja Hannu Salmen toimittama *Kiekkokansa*-teos taas avaa jääkiekkokulttuuriin liittyvää tematiikkaa oivallisesti.

Vaikka jääkiekkoa ei ole yhteiskunnallisena ilmiönä käsitelty aiemmin suomenkielisessä väitöskirjassa, on aiheesta kuitenkin tehty useampia opinnäytetöitä. Näistä itselleni hyödyllisiä ovat olleet Eero Valkosen vuonna 1997 valmistunut lisensiaattitutkielma *Kuka kontrolloi peliä?* sekä Pasi Mennanderin vuonna 2000 ja Jani Mesikämmenen vuonna 2002 tekemät pro gradu –työt. Kyseissä teoksissa on käsitelty varsinkin jääkiekon ammattilaistumisprosessia ja kansainvälisiä ulottuvuuksia.

Suomen ulkopuolella jääkiekon yhteiskunnallista asemaa on sen sijaan tutkittu laajemmin. Itselleni näistä hyödyllisimmiksi osoittautuivat länsinaapurissamme tehdyt kappaleet. Josef Fahlenin vuonna 2006 valmistunut väitöskirja *Going Professional – An Analysis of Change in Swedish Ice Hockey* sekä Jyri Backmanin vuonna 2018 hyväksytty väitöskirja *Isbockeyns amerikanisering: En studie av svensk och finsk elitishockey* ovat tarjonneet hyvää vertailupintaa niin tutkimuksen laadun, väitöskirjan kokonaisuuden kuin itse aiheen osalta. Muita laadukkaita kansainvälisiä jääkiekkoteoksia on tehty varsinkin Pohjois-Amerikassa.

Edellä esitetyn tutkimusperinteen pohjalta nyt käsittelyssä oleva väitöskirjani asettuu siis yhtäältä kotimaisen yhteiskuntahistoriantutkimuksen sekä kansainvälisen liikunta- ja urheilututkimuksen välimaastoon. Tutkimukseni keskiössä on jääkiekko, ja haluankin väitöskirjassani vastata siihen, että miten ja miksi laji on saavuttanut Suomessa sellaisen aseman kuin sillä nyt on.

Merkittävimmät syyt tähän löytyvät yhteiskuntamme vaurastumisesta sekä kaupungistumisesta. Molemmat edellä mainituista olivat muutoksia, jotka muokkasivat Suomea agraarisesta Euroopan periferian osasta kohti pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Ripeän teollistumisen kautta palveluihin keskittyvä kansantaloutemme loi pohjan kaupunkien rakentamiselle ennen kaikkea työpaikkojen muodossa. Kaupungit siis kasvoivat, koska ihmiset halusivat saapua niihin tekemään töitä – aivan kuten useissa kehittyvien talouksien maissa tänä päivänä.

Globaalin urbanisoitumis-ilmiön mukaisesti myös Suomen kaupungeissa ihmisiä kiehtoi mahdollisuus elää uudenlaista elämää. Modernissa elämäntyyliissä päivän rytmiä eivät enää säädelleet aurin gonvalo, vuodenajat ja maatilan eläimet, vaan yksinkertaistettuna tehdään pilli tai työpaikan seinäkello. Kaupungistumisen myötä kuvioon ilmestyi myös työstä erotettu vapaa-aika. Näistä työelämän hengäh-

dystaatioista kehittyi monelle ihmiselle jopa syy kaiken muun toimintansa perustelemiseksi: asutuskeskuksissa monet ihmiset kävivät siis töissä voidakseen toteuttaa itseään vapaa-ajallaan.

Vapaa-ajan myötä kaupunkilaiselämä jätti siten maaseudulla asumista enemmän tilaa ja aikaa erilaisille harrastuksille. Näistä suosituimpien joukkoon kiilasivat useat erilaiset ulkoilu- ja liikuntamuodot sekä urheilulajit. Urheilun ja liikunnan näkyvyys ja suosio lähtivät kasvuun jo niin sanotun ensimmäisen rakennemuutoksen aikana 1800-luvun lopulta lähtien. Tuon vuosisadan jälkipuoliskolla myös syntyivät ensimmäiset urheiluseurat, usein osana muita kansalaisyhteiskunnan järjestöjä. Seurat olivatkin tuolloin tavallisesti yleisseuroja, monen lajin yhteenliittymiä.

Kuva 2. Jarl Ohlson ja Vasif Absen Böre TBK:n paidassa 1940-luvulla. Kuva: Jääkiekkomuseo.

Aikakauden suosituimmat urheilulajit olivat vahvana elävän nationalismin hengessä erityisesti sotilaskasvatuksen kannalta hyödyllisenä pidettyjä lajeja, kuten yleisurheilu, hiihto, paini ja pesäpallo. Suomen valtion varhaiset tukimarkat suuntautuivat pääosin näihin samaisiin lajeihin ja niiden harrastusolosuhteiden parantamiseen. Tämän toimintalinjan perustelut tulivat vahvasti puolustusvoimilta.

Perinteisten talvilajien kuten hiihdon ja luistelun asema maassamme on ollut vahva urheilun organisoitumisen alkuvuosista lähtien. Talvisista joukkuelajeista merkittävään asemaan 1900-luvun alussa nousi jääpallo. Lajin suosiota ja järjestäytymisen tasoa kuvaa hyvin se, että jopa naiset pääsivät pelaamaan jääpallomaatteleita jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Ilmiö oli poikkeuksellinen aikakautena, jolloin naisten kilpaurheilu ja palloilulajien maatteleiden pelaaminen ylipäätänsä oli vähäistä.

Jääkiekon muotoutuminen kytkeytyykin vahvasti jääpalloon. Lajeilla on yhteinen historia, ja itsenäisenä urheilulajina jääkiekko vakiintui Suomessa vasta 1920- ja 1930-lukujen taitteessa. Siis selkeästi myöhemmin kuin jääpallo ja monet muut palloilu- tai joukkuelajit. Tämä muiden urheilulajien saama

etumatka näkyi myös pitkään lajien välisessä kilpailuasetelmassa; jääkiekolla oli usean vuosikymmenen ajan vähemmän virallisia harrastajia, katsojia ja rahaa käytettävissään kuin vaikkapa jalka- tai jääpallolla.

Jääkiekon kannalta ratkaisevaa oli se, että suomalainen yhteiskunta ja liikunta- sekä urheilukulttuuri kehittyivät lajin kannalta sopivaan suuntaan. Toisen maailmansodan ja 1940-luvun lopun jälleenkentämisen jälkeen maailma alkoi hiljalleen avautua. Jo aiemmin mainittu elinkeinoelämän rakenteen muutos johti Suomessa ihmisten yleisen varallisuuden kasvuun, mikä taas mahdollisti monia uusia asioita, kuten entistä kalliimmat harrastukset ja ulkomaille matkustelun. Esimerkiksi television katselu yleistyi 1960-luvulta lähtien, kun vastaanottimia alkoi löytyä yhä useammasta suomalaiskodista.

Jääkiekon kannalta vaurastuminen tarkoitti ensisijaisesti mahdollisuuksia kamppailla luonnonolosuhteita vastaan. Ensivaiheessa unelma konkretisoitui 1950-luvulla tekojääratojen muodossa. Nyt otteluita ja pelikausia ei jouduttu enää perumaan jääkiekolle epäedullisten sääolosuhteiden takia.

Kuva 3. Jääkiekkovaikuttajia 1950-luvun puolivälissä. Kuva: Jääkiekkomuseo.

Seuraavalla vuosikymmenellä kiekkoa pelattiin jo ensimmäistä kertaa jäähalleissa. Paremmat olosuhteet edistivät jääkiekkoilijoiden pelillisen tason nousua, mutta kasvattivat myös yleisömääriä: aikalaiskuvausten perusteella varsinkin naisten lukumäärä kasvoi katsomoissa, kun jääkiekko siirtyi hiljalleen sisälajiksi.

Vastaavanlaiset liikuntapaikkarakentamisen mahdollisuudet olivat toki myös Suomen muilla suosituilla urheilulajeilla. Kuitenkaan jää-, jalka-, kori- tai lentopallon lajiaktiiveista ei löytynyt samanlaista dynamiikkaa kuin Jääkiekkoliitosta. Varsinkin liiton puheenjohtajat vuodesta 1952 vuoteen 1975 saakka, eli Paavo Honkajuuri ja Harry Lindblad toimikuntineen, pystyivät ajamaan jääkiekon asemaa huomattavasti muita urheilulajeja paremmin. Eroa voidaan selittää johtoportaan henkilökohtaisilla kyvyillä, ajoituksella ja osittain myös tuurilla.

Parantuneet olosuhteet toimivat alkusysäyksenä jääkiekon kansainvälistymiselle ja ammattilaisuudelle. Vuonna 1965 valmistuneen Hakametsän jäähallin ansiosta Suomi sai ensinnäkin ensimmäistä kertaa luvan järjestää jääkiekon MM-kisat. Sittenkin kisoja on järjestetty Suomessa noin 10 vuoden välein, ja niiden miljoonatuloista on muodostunut Jääkiekkoliiton taloudellinen kivijalka. Kisojen tuottoja liitto on taas käyttänyt jääkiekon aseman parantamiseen entisestään esimerkiksi rahoittamalla jäähalliprojekteja ja alan tutkimuksia tai palkkaamalla valmentajia.

Parantuneiden olosuhteiden ja yleisen vaurastumisen myötä Suomi alkoi näyttää ensimmäistä kertaa houkuttelevalta kohteelta myös ulkomaalaisille jääkiekkoilijoille. Yksittäisiä seikkailijoita lukuun ottamatta ensimmäiset ulkomaalaiskiekkoilijat, joista suurin oli kanadalaisia, saapuivat Suomeen 1960-luvulla. Vierasmaalaiset pelaajat nostivat pelin vaatimustasoa ja edistivät nimenomaan jääkiekon ammattimaistumista. Alkuvaiheessa lähes myyttisessä asemassa olevien kanadalaisten esimerkin myötä myös suomalaiset alkoivat ottaa harjoittelun ja pelaamisen entistä vakavammin. Maajoukkueessa samaa asiaa edistivät erityisesti samalla aikakaudella vaikuttaneet ensimmäiset ulkomaalaiset päävalmentajat: Viljo ”Joe” Wirkkunen, Derek Holmes ja Gustav ”Kustaa” Bubnik.

Ammattimaisempi suhtautuminen jääkiekkoiluun näkyi myös kaukalossa. Suomi voitti yksitellen lajin suurmaat ja lopulta 1980-luvulla, ehkä hieman ennakoitua myöhemmin, ensimmäisen oikeana pidetyn arvokisamitalin. 1990-luku olikin sitten jo yhtä menestysputkea, mikä on oikeastaan vain laajentunut 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Nykyään Suomea voidaan kiistatta pitää yhtenä jääkiekon suurmaista.

Jääkiekkoväen omien, eittämättä onnistuneiden, tekojen ja toimintojen lisäksi keskeistä on huomata jääkiekon toimintaympäristö. Laji ei ole globaalisesti laajalle levittäytynyt, vaan lähes 90% rekisteröityneistä jääkiekkoilijoista on kotoisin kuudesta valtiosta. Jääkiekkoa seurataan vakavammin Suomen kannalta ”oikeissa” maissa eli lauhkean ilmastovyöhykkeen ja korkean elintason valtioissa, kuten naapurustossamme sekä pitkään ihailussa Pohjois-Amerikassa. Jääkiekolla ei myöskään ole Suomea tai Kanadaa lukuun ottamatta erityisasemaa muissa valtioissa.

128

Suotuisten lähtöasetelmien lisäksi viime vuosikymmenien suuret poliittiset mullistukset, kuten Neuvostoliiton ja itäblokin murentuminen, ovat edesauttaneet Suomen menestysmahdollisuuksia kansainvälisessä jääkiekkoilussa entisestään. 1990-luvun alussa useampi aiemmin kova kilpakumppani poistui turnauskaavioista ja teki jääkiekon kilpailuasetelmasta Suomelle varsin suotuisan. Tilanteen havaitsee varsin selkeästi, jos sitä vertaa esimerkiksi jalka-, kori- tai lentopallon tilanteeseen. Näissä lajeissa kilpailu on lähtökohtaisesti aina ollut kovempaa, ja 1990-luvun valtion rajojen muuttumisen myötä, mikä siis helpotti Suomen menestysmahdollisuuksia jääkiekossa, kilpailu koventui globaalisti suosituimmissa pallopeleissä. Tätä kuvastaa hyvin esimerkiksi Suomen miesten jalkapallomaajoukkueen sijoitusten heikkeneminen kansainvälisillä ranking-listoilla.

Jääkiekon koosta saa puolestaan hyvän kuvan myös katsomalla suomalaisia kiinnostavan lajikollektiivin ulkopuolelle. Globaalisti usealle meistä vieraat kriketti, maahockey tai baseball ovat kaikki selkeästi jääkiekkoa suosituimpia urheilumuotoja. Kyseiset lajit keräävät suuria katsojamääriä Aasiassa, Oseaniassa ja Amerikoissa. Erilaisissa mittauksissa jääkiekko harvemmin yltää edes maailman kymmenen suosituimman urheilulajin joukkoon.

Historiantutkimuksen näkökulmasta Suomi-kiekon tarinaa voidaan pitää tällä hetkellä päällisin puolin kartoitettuna. Tulevien tutkijasukupolvien vastuulle jää ennen kaikkea haastaa edeltäjiensä johtopäätökset sekä tulkinnat, mutta lisäksi eksyä useammalle aiheen mielenkiintoisista haarapoluista. Esimerkiksi Jääkiekkoliiton kansainvälisten suhteiden muodostuminen henkilöityy vahvasti liiton ensimmäiseen johtajaan, Harry Lindbladiin, jonka yksiselitteisenä vahvuutena on pidetty hänen aikakauteen nähden poikkeuksellista kielitaitoaan. Selitys on kuitenkin varsin yksinkertainen ja kaipaasi haastamista.

Samaten suomalaisten nousu Kansainvälisen Jääkiekkoliiton merkittävimmit kabinettivaikuttajiksi on vielä tutkimatta. Tätä voisi lähestyä syventymällä Kansainvälisen Jääkiekkoliiton, IIHF:n, kirjeenvaihtoon. Samalla kertaa aihepiiriä olisi myös varsin mielekästä laajentaa syvälliseksi verkostotutkimukseksi. Tämä puolestaan linkittyy ammattilaisuuteen, joka on suomalaisessa jääkiekkoilussa historiallisesta näkökulmasta vielä varsin nuori ja vähemmän kartoitettu ilmiö. Erityisesti mielenkiintoista olisi tietää, että millaisen ponnahduslaudan ammattilaisjäähkiekkoilijan status antaa kiekon kieputtamisen jälkeiselle työuralle. Vai antaako ensinnäkään? Ja tietysti on hyvä sisäistää se, että Suomi on täynnä jääkiekkopaikkakuntia: paikallishistoriaa tutkimalla nyt tarkasteltuun isoon kuvaan voisi saada varmasti uusia painotuksia.

Viimeisenä haluaisin vielä heittää täkyn kauppatieteilijöille tai muille bisnesmaailmaa hyvin ymmärtäville tutkijoille: teitä tarvittaisiin jääkiekkoilun markkinallistumisprosessin kokonaisvaltaisessa selittämisessä.

FM Kimmo Isotalon historian alaan kuuluva väitöskirja ”Luonnonjäältä areenoille ja kansallislajiksi. Suomalainen jääkiekkoilu liikunta- ja urheilukulttuuristen sekä yhteiskunnallisten muutosten ilmentäjänä” tarkastettiin Itä-Suomen yliopistossa 26.3.2021. Vastaväittäjänä toimi professori Hannu Salmi (Turun yliopisto) ja kustoksena dosentti Arto Nevala (Itä-Suomen yliopisto). Tilaisuus oli suomenkielinen ja järjestettiin etäyhteyksin.

Väitöskirja on luettavissa verkossa osoitteessa

<https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/24647/16158777351258529766.pdf>.